

BART TROMP ALS SOCIOLOOG

Bart Tromp (1944-2007) was scherpzinnig en scherp, erudiet en briljant: zo stond hij al in kleine kring bekend toen hij in de jaren zestig als Groningse student sociologie doorwrochte beschouwingen schreef in het plaatselijke studentenblad en, niet veel later, in het weekblad *Vrij Nederland*. Zo werd hij bekender toen hij spraakmakende essaybundels publiceerde en, nog weer later, columnist werd in verschillende dag- en weekbladen. En zo is er na zijn plotselinge overlijden in juni van dit jaar op verschillende plaatsen over hem gesproken en geschreven.

Bart Tromp is vooral herdacht als politiek commentator, politicus ('vooraanstaand PvdA-er') en politicoloog. Maar van huis uit was hij socioloog en dat vak heeft hij nooit echt verlaten. Na zijn afstuderen was hij tot halverwege de jaren tachtig als socioloog verbonden aan de Technische Hogeschool (nu: Universiteit) Eindhoven, en tot zijn talrijke redacteurschappen behoorde jarenlang dat van de *Sociologische Gids*. In 1975 werd hij lid van de algemene redactie van dat tijdschrift en in 1980 trad hij toe tot de kernredactie, om daar tot 1989 deel van uit te maken. Ook was hij medewerker van het andere blad waaruit *Sociologie* is voortgekomen, het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*. In deze twee tijdschriften schreef hij artikelen over, onder meer, de ideologische achtergronden van de culturele revolutie in China (onder andere in een polemiek met J.A.A. van Doorn: *SG* 18/6, 1971, 444 e.v.), totalitaire stelsels in het algemeen (*AST* 6/2, 1979, 322-339), de kraakbeweging en andere actiegroepen (*SG* 1979/6, 452-469 en 1981, 23-35), het begrip ideologie (*SG* 1981/6, 498-515) en de sociologie van de stad (*SG* 1985/2, 90-104). Hoe verschillend deze onderwerpen ook waren, één boodschap klonk veelvuldig door: de politieke democratie is beter gediend met heldere wet- en regelgeving en een goed functionerende bureaucratie dan met zogenaamde spontane massa-acties van onderop, of die nu in China, Sovjet-Rusland of Nederland plaatsvinden. Dat was in de tijd dat deze artikelen verschenen een origineel en tegendraads geluid, dat hem bij sommigen de reputatie van rechts of zelfs reactionair bezorgde. In werkelijkheid was en bleef Bart Tromp een echte, onmodieuze sociaal-democraat, en toen zijn partij, de PvdA, haar ideologische veren afschudde en enthousiast werd voor de vrije markt, verschoof zijn positie binnen die partij vanzelf naar links.

Zijn sociologisch credo legde hij neer in een uitvoerige wetenschapstheoretische verhandeling getiteld 'Onder sociologen' (AST 3/2, 1976, 131-150), waarin hij de sociologie definieerde als een 'discursieve wetenschap', een discipline die de regels van het redelijk discours en de praktische argumentatie volgt en daarin niet principieel verschilt van goede journalistiek en essayistiek. Dat was tevens het openingsstuk van zijn eerste, meest spraakmakende en misschien wel beste essaybundel, *De samenleving als oplichterij* (1977), waarin hij vervolgens liet zien hoe hij die definitie van sociologie zelf in de praktijk bracht. Voor mij waren deze opstellen een voorbeeld van wat echt interessante sociologie kan zijn: grote vraagstukken aanvattend, polemisch en prikkelend, levendig en goed geschreven, en tegelijk zorgvuldig beredeneerd en wetenschappelijk verantwoord. De combinatie van sociologie en politieke essayistiek kon tot verwarring aanleiding geven: welk genre werd hier eigenlijk beoefend? In de vakbladen werd zijn werk goeddeels genegeerd, in de recensies in de algemene pers werd het sociologische karakter ervan in het algemeen over het hoofd gezien. Zo omschreef H.J.A. Hofland de auteur als iemand 'die zichzelf tot de sociologen rekent, en in werkelijkheid een van de beste politieke essayisten van dit taalgebied is', alsof het hier om twee geheel los van elkaar staande of zelfs tegenstrijdige kwalificaties zou gaan. Tromp zelf keerde zich uitdrukkelijk tegen deze suggestie (AST 7/1, 1980, p. 892).

Al heeft Bart Tromp als socioloog geen school gemaakt, toch is hij, denk ik, voor de Nederlandse sociologie op verschillende manieren van betekenis geweest. In de eerste plaats heeft hij, zoals aangegeven, het genre van de sociologisch geïnformeerde politieke essayistiek op bijzonder eigen wijze en op hoog niveau beoefend, en daarmee een voorbeeld gesteld aan anderen. Ten tweede, en dat is meer specifiek, heeft zijn scherpe en onvermoeibare polemiek tegen het modieuze linksisme en marxisme dat vooral in de jaren zeventig hoogtij vierde en een deel van de sociale wetenschappen in zijn greep had, zuiverend gewerkt. Het is waarschijnlijk mede aan hem te danken dat dogmatisch marxisme in de Nederlandse sociale wetenschappen uiteindelijk een marginaal verschijnsel is gebleven. Zijn kritiek kon ook overtuigend zijn omdat hier onmiskenbaar iemand aan het woord was die uitstekend thuis was in de Marxiaanse leer en diverse uitwerkingen daarvan, en daar ook niet bij voorbaat afwijzend tegenover stond. (Men leze zijn concieze, informatieve, zeer kritische maar ook van fascinatie getuigende overzichtswerkje *Karl Marx*, waarvan onlangs een nieuwe herziene druk verscheen.)

Als Tromps derde bijdrage aan de sociologie wil ik noemen het zicht dat hij, als een van de eersten, opende op internationale vraagstukken en verhoudingen als terrein van sociologische studie en analyse. Lang voordat een begrip als mondialisering in zwang kwam, hield hij zich bezig met kwesties van mondiale reikwijdte. Daarbij trok hij zich even weinig aan van disciplinaire als van nationale grenzen. Maar het was vooral aan één sociologische theorie waar hij zich telkens weer schatplichtig toonde: Wallersteins theorie van het

wereldsysteem, waarover hij verschillende uiteenzettingen publiceerde en regelmatig naar verwees. In zekere zin opmerkelijk, gezien zijn kritiek op op wat zich presenteerde als marxistische sociologie, maar ook tekenend voor zijn open houding, waarin bijvoorbeeld ook plaats was voor bewondering van iemand als Adorno.

In de lijn van zijn belangstelling voor en kennis van internationale vraagstukken lag zijn formele overstap naar de politicologie. Hij werd politicooloog in Leiden en daarnaast bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam. Zo kwam Tromp langzamerhand verder af te staan van de academische sociologie. Zijn late proefschrift (2002) over de beginselprogramma's van de sociaal-democratische partijen in Nederland, dat vooral imponeert door volledigheid en omvang (682 pp.), is ook weinig sociologisch, al wordt er een aantal malen verwezen naar Weber en, opnieuw, Wallerstein.

Op de dag van zijn overlijden, op 20 juni van dit jaar, verscheen van zijn hand in *Vrij Nederland* een bijzonder lovende bespreking van het pas verschenen boek van J.A.A. van Doorn over Duits socialisme en nationaal-socialisme. Hij bestempelde dat boek als 'indrukwekkend' en wees er *en passant* op dat het vandaag de dag aan een Nederlandse universiteit niet als wetenschappelijke publicatie zou worden gerekend: 'Het is in het Nederlands geschreven, en dan ook nog een *boek*, in plaats van, volgens voorschrift, een artikel in een "internationaal", dat wil zeggen Engelstalig wetenschappelijk tijdschrift met een oplage van driehonderd. Het is bovendien toegankelijk voor een breed, geïnteresseerd publiek, op zichzelf al een bewijs van onwetenschappelijkheid.' Het is niet moeilijk deze woorden te interpreteren als uiting van persoonlijk ongenoegen met een universitair beleid waarin voor een auteur van zijn slag steeds minder plaats is.

In plaats van vakspecialist werd Bart Tromp een intellectueel die voornamelijk schreef voor een 'breed, geïnteresseerd publiek', maar in die hoedanigheid bleef hij beoefenaar van de sociale wetenschappen. Tot in zijn krantecolumns toe plaatste hij actuele kwesties in een ruimer kader, putte hij uit zijn sociaal-wetenschappelijke kennis en volgde hij de regels van het redelijk discours. Steeds weer liet hij zien hoe sociale wetenschap relevant kan zijn door haar in te zetten in het politieke debat. Daarin, onder meer, lag zijn grote verdienste.